

ПСИХОДУХОВНА ДЕПРИВАЦІЯ ЛЮДИНИ: СУТНІСТЬ І ГОЛОВНІ АСПЕКТИ

PSYCHOSPIRITUAL DEPRIVATION: ESSENCE AND MAIN ASPECTS

У статті розкриваються сутність і головні аспекти психодуховної депривації людини як явища її психіки в площині психоенергетичного та енергетично-психофункціонального підходів, які висвітлені в новітній енергетичній концепції психіки і психічного. Згідно із цими підходами, кожна духовна цінність людини й кожний її антидуховний життєвий орієнтир є внутрішнім психічним із певною величиною психоенергетичного потенціалу, котре відображено в психіці у формі певних психічних утворень – уявлень, репрезентацій, патернів, смислів, мотивів, емоцій, почуттів, готових схем і моделей поведінки тощо. Коли в психіці психоенергетичні потенціали духовних цінностей людини й антидуховних життєвих орієнтирів, які зустрічаються їй у суспільному житті та/чи якими вона добровільно або невільно керується, зіштовхуються, то виникає внутрішній конфлікт, боротьба мотивів, когнітивне, емоційне й вольове напруження, що супроводжується перебігом відповідних деструктивних процесів у різних сферах психіки, тобто таких, які її дезорганізують, порушують нормальну операційно-функціональну діяльність. Під впливом цього виникає й розвивається психодуховна депривація людини, котра являє собою перебіг різних за потужністю деструктивних процесів у різних сферах її психіки, які виникли на основі внутрішнього психічного, сформованого внаслідок тривалого незадоволення духовних потреб і/або використання антидуховних життєвих орієнтирів. Чим духовна цінність, яку людина не може задовольнити в суспільстві, чи її антидуховний життєвий орієнтир має для людини більшу суб'єктивну значущість, тим вищий рівень величини їх психоенергетичного потенціалу, який, своєю чергою, здійснює більш потужніший деструктивний вплив на психічне інших сфер людської психіки. Тому психодуховна депривація людини може мати низький, нижчий за середній, середній, вищий за середній і високий рівень розвитку (прояву). Вона проявляється в різних сферах її психіки – ціннісно-смысловій, мотиваційній, когнітивній, емоційній, вольовій і діяльно-виконавчій (поведінковій).

Ключові слова: психічна депривація людини, духовні потреби, антидуховні життєві орієнтири, незадоволення духовних потреб, деструктивний процес, внутрішнє психічне, зовнішнє психічне.

The article reveals the essence and main aspects of human psychospiritual deprivation as a mental phenomenon applying psychoenergetic and psychofunctional energetic approaches within the latest mental and psychic concept. According to these approaches, each spiritual value of a person as well as every anti-spiritual life focus is an internal mental phenomenon with a certain psychoenergetic potential reflected in psyche as specific mental categories – ideas, representations, patterns, senses, motives, emotions, feelings, fixed behaviour modes and models, etc. When there is a collision of psychoenergetic potentials of a person's spiritual values and his or her anti-spiritual life focuses encountered in social life and/or used as a voluntary or involuntary guidance, it leads to an internal conflict, contradiction of motives, cognitive, emotional and will tension. It results in the relevant destructive processes in different mental spheres disrupting the normal operation and functions. Essentially, there occurs and develops human psychospiritual deprivation. It is manifested by destructive processes of varying severity in different mental spheres based on the internal mental processes stemming from long-term failure to meet one's spiritual needs and/or reference to anti-spiritual life focuses. If a spiritual value of a person in society or a person's anti-spiritual life focus is subjectively more important for a person, the latter has a higher psychoenergetic potential which, in its turn, incurs a more powerful impact on the mental dimension of other human mental spheres. Thus, human psychospiritual deprivation can be mild, below average, average, higher than average, and high. Deprivation is manifested in different mental spheres – values and senses, motivation, cognition, emotions, will, activity, and execution (behaviour).

Key words: human mental deprivation, spiritual needs, anti-spiritual life focuses, failure to meet spiritual needs, destructive process, internal mental phenomenon, external mental phenomenon.

УДК 159.92:95

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.13-1.20>

Терлецька Ю.М.

к.психол.н., доцент,
доцент кафедри педагогіки
та інноваційної освіти
Національний університет
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми. Життєдіяльність людини розглядається в координатах тривимірного буття – біологічного, соціального й духовного. І в кожному вимірі вона розв'язує відповідні завдання: 1) у біологічному або вітальному забезпечує потреби в їжі, питті, теплі, сексі з метою продовження роду чи отримання насолоди); 2) у соціальному – потреби в спілкуванні, самоутвердженні, престижі, статусі, самореалізації тощо; 3) у духовному – потреби в сенсі життя, служінні добру, іншим

людям, справедливості тощо. Проте лише наявність у людини духовності, духовних ресурсів чи їх відсутність визначають, у який спосіб вона задовольнятиме біологічні та соціальні потреби – без шкоди для природи, людей і суспільства чи завдаючи їй.

Оскільки сьогоденний світ є надто складним, надто матеріалізованим і надто суперечливим, то, щоб у ньому задовольнити свої потреби, людина іноді йде на вимушене чи добровільне ігнорування духовних цінностей,

керується антидуховними життєвими орієнтирами, унаслідок значна частина людей переживає психодуховну депривацію. Однак у науковому ракурсі психодуховна депривація людини, яка є явищем її психіки, навіть не означена в науці. Звідси не відомі ні її сутність, ні її форми представлення в людській психіці, ні її роль і місце в операційно-функціональній діяльності останньої тощо. Також невідомо, як психодуховна депривація впливає на різні сфери психіки людини, загалом її внутрішній світ, психічні стани та процеси функціонування в соціальному просторі. Виходячи із цих причин, дослідження психодуховної депривації людини є актуальним як для психологічної теорії, так і практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз літературних джерел підтверджує, що проблема психодуховної депривації людини в науці навіть не означена. На початку XXI століття нами, напевно, уперше поставлено питання про духовну депривацію людини [9; 10], але далі використовуємо поняття «психодуховна депривація людини», оскільки хочемо підкреслити, що розглядаємо її як явище психіки й окремих видів психічної депривації [22].

У цей період (у 2014 році) також появилася стаття О. Бараннікова, який за допомогою концепції сучасного екзистенційного аналізу розглядає духовну (персональну) депривацію (автор бере за основу поняття «Персона (Person)», котре в працях В. Франкла являє собою частину вільного в людині, центр духовного виміру – Ю. Т.) у найширшому антропологічному плані, більш широкому та вузькому сенсах. «У найширшому плані духовна (персональна) депривація – це позбавлення або обмеження можливостей персональної Зустрічі, котре може призвести як до несформованості структурно-процесуальних характеристик переживання, так і до більш широких антропологічних наслідків у рамках здоров'я або хвороби». Поняття «духовна депривація» в більш широкому сенсі ним тлумачиться як «позбавлення джерел духовного розвитку, а «персональна депривація» – як позбавлення безпосередньої Зустрічі з близькими і значущими людьми <...>». «У більш вузькому сенсі для педагогіки і психології розвитку важливі наслідки персональної депривації у вигляді порушень формування духовно-психічної сфери дитини, які ускладнюють доступ до духовного ядра особистості й перешкоджають установленню вільних і відповідальних відносин з собою та навколишнім Світом» [1, с. 70–72].

Як бачимо, автор фактично веде мову про причини (деприваційні умови) виникнення духовної (персональної) депривації дитини та її наслідки для неї, але зовсім не розкриває, як і чим вона представлена в психіці? Яким чином проявляється в різних її сферах?

Як і посередництвом чого включена в процеси операційно-функціональної діяльності людської психіки? Яким чином взаємодіє з іншими психічними явищами, впливаючи на вчинки, поведінку людини і под.?

У площині екзистенційно-аналітичної концепції травми А. Ленгле веде мову про духовну депривацію людини у випадках вираженої травматизації як перешкоду для формування її цілісності, розвитку [7].

Проте автором не розкрито, що являє собою така перешкода в психічному плані, тобто якими психічними параметрами представлена в психіці? Яким чином і посередництвом чого впливає на інші параметри психіки, перешкоджаючи формуванню цілісності особистості, її розвитку?

Отже, дослідники акцентують увагу на причинах і наслідках духовної депривації людини, не розкриваючи ті психічні параметри, якими вона представлена в психіці, а також їх зміну, трансформацію, прояв у різних її сферах і вплив загалом на операційно-функціональну діяльність. Отже, психодуховна депривація людини як явище її психіки залишається не дослідженою.

Постановка завдання. Головною метою праці є розкриття сутності й головних аспектів психодуховної депривації людини як явища її психіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щоб розкрити сутність і головні аспекти прояву психодуховної депривації людини в її психіці, насамперед необхідно в'яснити, як у ній представлені (відображені) духовність і бездуховність, у тому числі духовність суспільства та індивідуальна духовність.

Для розв'язання цього завдання ми використовуємо психоенергетичний та енергетично-психофункціональний підходи, які розкриті в новітній енергетичній концепції психіки й психічного, розробленій М. Варієм [3; 4; 23]. Згідно з положеннями психоенергетичного підходу, людська психіка й будь-яке психічне (внутрішнє і зовнішнє) існують у формі псі-енергії, у котрій утримується відповідна інформація про їхню сутність та об'єктивну/суб'єктивну значущість. Отже, психіка та психічне (внутрішнє й зовнішнє) є інформаційно-психоенергетичними утвореннями, що володіють властивістю розоб'єктовування (випромінювати псі-хвилі, які несуть інформацію) й об'єктовування (проникати в інше психічне, взаємодіяти з ним).

Енергетично-психофункціональний підхід дає змогу розглядати операційно-функціональну діяльність психіки людини як процес взаємодії психоенергії зовнішнього і внутрішнього та внутрішньо-внутрішнього психічного, на основі чого відбувається розкодування інформації та її значущості, їх опрацювання й утворення нового психічного чи зміна вели-

чини психоенергетичного потенціалу (інформації та її значущості) якого-небудь психічного. Операційно-функціональна діяльність психіки людини здійснюється за допомогою пси-програма [3; 4].

У філософських і філософсько-психологічних працях, як свідчить їх аналіз, духовність окреслюється як вищий рівень освоєння людиною власного світу, процес її руху на «гору» смисложиттєвих цінностей, прагнення до ідеалу, широке коло смислів і значень сфери інтерсуб'єктивності, культури й моральних спонукань, поведінки й діяльності людини та суспільства, позитивне її ставлення до природи, суспільства, людей і до себе; як духовний простір людини, котрий включає піднесене, небесне, добро, справедливість, людяність тощо, а бездуховність – низинне, мерзенне, гидке, антилюдське, ганебне тощо.

Проте, на думку В. Шердакова, духовність на побутовому рівні розуміють як щось безумовно позитивне, як першість вищих, духовних інтересів над матеріальними, а бездуховність – як відсутність вищих цілей і цінностей, панування нижчих, плотських інтересів і потягів [13, с. 27].

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що під духовністю варто розуміти такий зміст свідомості й самосвідомості, стиль мислення, поведінки й діяльності особистості та соціальних груп суспільства, котрі опосередковані вищими загальнолюдськими цінностями, любов'ю до ближнього і світу, творенням добра, краси, гармонії, піднесеного, величного, істинного й божественного, а під бездуховністю – життя без совісті, без любові до ближнього і світу; творення зла, низинного, гидкого, ганебного й руйнівного стосовно природи, загальнолюдських, суспільних (народних), етнічних і сімейних цінностей, а також людини як найвищої цінності тощо.

Цілком погоджуємося з С. Кримським, що «духовність є здатністю переводити універсум зовнішнього буття у внутрішній світ особистості на етичній основі, здатністю створювати той внутрішній світ, завдяки якому реалізується себетотожність людини, її свобода від жорсткої залежності перед обставинами, які постійно змінюються <...>» [6].

До цього ще варто додати, що в «побуті духовність найчастіше наявна не в цілях людини, а в засобах їх досягнення. Утілюючись у цілі, духовність виступає як почуття обов'язку або совість» [5, с. 281].

Виходячи з того, що духовність суспільства також асоціюється з високими моральними якостями, ідеалами, нормами і принципами поведінки людей і соціальних груп у суспільстві, то її варто розуміти як наявну духовну реальність життєдіяльності й взаємовідносин окремих громадян і соціальних груп, побудованих на ґрунті загальнолюдських цінностей,

усвідомлення людини як найвищої цінності, творення добра, краси, істини, справедливості, чесності, порядності й моральності. Відтак під бездуховністю суспільства розуміються такі взаємовідносини в ньому, котрі будуються на визнаних загальнолюдських антицінностях, несправедливості, брехні, аморальності тощо.

За М. Варієм, духовність суспільства, так само як і його бездуховність, є зовнішнім психічним для людини, яке постійно впливає на психоенергетичний потенціал (інформацію та суб'єктивну значущість) її внутрішнього психічного [3; 23], у тому числі й індивідуальну духовність, котру філософи переважно розглядають як якісну характеристику її свідомості, продукт діяльності в суспільстві, а психологи – як моральність особистості.

На нашу думку, індивідуальна духовність являє собою усвідомлення людиною значущості для себе, інших людей і світу тих особистісних моральних властивостей і якостей, у яких реалізуються вищі загальнолюдські цінності, любов до ближнього й навколишнього світу, добро, краса, піднесене, величне, істинне, божественне тощо, що й визначає її переживання, відповідний стиль мислення, поведінки й діяльності.

Якщо виходити з точки зору В. Баруліна, який указує на те, що об'єктивована духовність – це «концентрований досвід людства, ціннісні орієнтири, перспективні маршрути», «форма інтеріоризації, опанування соціального досвіду» [2, с. 464], то така об'єктивація можлива завдяки наявності в психіці несвідомого, підсвідомого, свідомого й надсвідомого рівнів психіки, на що звертає увагу М. Варій [23]. Згідно з його поглядами, власне несвідомий рівень психіки відповідає за пси-програми минулого загальнолюдського, расового, етнічного тощо, тобто за духовність як «концентрований досвід людства»; підсвідомість і свідомість (за М. Варієм, свідомий рівень психіки – Ю. Т.) – за форми інтеріоризації, опанування теперішнього соціального досвіду; надсвідомість – за «ціннісні орієнтири, перспективні маршрути», що, безумовно, пов'язано з природою, Духом Всесвіту.

Виникає питання, де зберігається, чи де закладена індивідуальна духовність реальної людини? І відповідь тут однозначна – у її психіці! При цьому кожна духовна цінність виявляється в ній як психічне утворення, за М. Варієм, внутрішнє психічне [3; 23], оскільки, як влучно зауважив R. Melin, «іншого способу оперувати нею, крім її цілісного особистісного переживання, не існує» [20, с. 16]. А це значить, що духовність людини можна виразити й визначити через психічні категорії та явища, психічні параметри, при цьому на різних рівнях психіки – несвідомому, підсвідомому, свідомому та надсвідомому, про що йдеться в М. Варія [3; 23].

Саме в психіці духовні цінності виявляються як внутрішнє психічне – установки, мотиви морального ставлення особистості до світу, природи, людей, їхньої діяльності, культури і віросповідання, норм і законів; репрезентації сенсу життя, життєвої позиції та ідеалів.

Наприклад, В. Франкл уважає, що прагнення людини до пошуку й реалізації сенсу свого життя є її вродженою мотиваційною тенденцією, яка властива всім людям і становить основу їхньої життєдіяльності [12; 17].

У когнітивній психології, наприклад, L. Kohlberg, цінності безпосередньо пов'язує з інтелектуальним і моральним розвитком особистості [19]. І це правильно, оскільки, наприклад, духовні цінності включаються в процес мислення як готові (чітко визначені) поняття, установки, смисли, патерни, репрезентації, схеми тощо.

На нашу думку, будь-яка духовна цінність як внутрішнє психічне в усякій ситуації орієнтує особистість на відповідний стиль поведінки, оскільки в психіці вона виявляється, за С. Kluckhohn, як «аспект мотивації, що співвідноситься з особистими чи культурними стандартами, не пов'язаними винятково з актуальним напруженням чи ситуацією» [18, с. 46]. При цьому в психіці людини формуються «універсальні мотиваційні типи» – «домени», у які поєднуються цінності відповідно до своїх змістових наповнень [21]. Звідси можна зробити висновок, що й духовні цінності, утворивши цілісну ціннісну систему, породжують у психіці людини якесь внутрішнє психічне, інтегрований психоенергетичний потенціал якого є надзвичайно потужним. Трансформувавшись у мотиваційну сферу, така система духовних цінностей стає потужним мотиваційним комплексом моральних вчинків і поведінки людини.

Отже, за наявності в психіці людини внутрішнього психічного, утвореного на основі духовних, моральних цінностей, у ній перебігають конструктивні процеси: у когнітивній сфері – мислення, уявлення про те, як найкращі способи допомоги природі, суспільству, людям чи окремій людині, бути гідним і порядним тощо; в емоційній сфері – переживання за інших людей, яких спіткало нещастя, біда, утрата, горе, за їхнє благополуччя і майбутнє тощо; у вольовій сфері – прояв вольових зусиль, щоб реально допомогти людям, природі, не втратити духовні цінності тощо.

Але духовні, моральні цінності мають свої антиподи – це відповідні антидуховні утворення (назвемо їх антидуховними життєвими орієнтирами (далі – АДЖО)) – зло, несправедливість, обман, наклеп, жорсткість, ненависть, вороже ставлення до людей, спричинення їм моральної, матеріальної та фізичної шкоди і горя, захоплення в них майна, убивство тощо, які добровільно чи вимушено використовує

людина в процесі життєдіяльності. Власне, у разі їх використання людиною вони також є внутрішнім психічним із відповідною величиною психоенергетичного потенціалу. АДЖО посередництвом псі-програм трансформуються в мотиваційну сферу. Коли в психіці психоенергетичні потенціали духовних цінностей та АДЖО зіштовхуються, то виникає внутрішній конфлікт, боротьба мотивів, когнітивне, емоційне й вольове напруження, що супроводжується перебігом відповідних деструктивних процесів у різних сферах психіки людини, тобто таких, які її дезорганізують, порушують нормальну операційно-функціональну діяльність. Це є ознакою певного рівня прояву психодуховної депривації.

Отже, психодуховна депривація людини являє собою перебіг різних за потужністю деструктивних процесів у різних сферах її психіки, які виникли на основі внутрішнього психічного, сформованого внаслідок тривалого незадоволення духовних потреб і/або використання антидуховних життєвих орієнтирів. Вона може мати дуже низький, нижчий за середній, середній, вищий за середній і високий рівні розвитку (прояву).

Психодуховна депривація виявляється в ціннісно-смісловій, мотиваційній, когнітивній, емоційній, вольовій і діяльно-виконавчій (поведінковій) сферах психіки людини. Це явище має місце тоді, коли особистість повністю, частково чи певною мірою не засвоює всієї сукупності моральних цінностей, ідеалів, норм загалом, морально-практичних способів життєдіяльності в суспільстві, вимушено чи добровільно керується АДЖО. Наприклад, молода людина, соціалізуючись, засвоює ті моральні цінності, ідеали, форми поведінки й відносини, які мають місце в суспільстві, або, навпаки, бездуховні, аморальні, асоціальні, антилюдські тощо.

Якщо інтегрований психоенергетичний потенціал АДЖО більший за інтегрований психоенергетичний потенціал духовних, моральних цінностей, то, трансформувавшись у мотиваційну сферу, він деструктивно впливає на перебіг процесів у ціннісно-смісловій, мотиваційній, когнітивній, емоційній, вольовій і поведінковій сферах психіки людини.

Якщо духовна людина зіштовхується з АДЖО, то вона може: 1) у силу своїх можливостей протистояти їм, спрямувати свої зусилля на їх усунення; 2) добровільно чи невільно використовувати їх у діяльності, оправдовуючись тим, що, як це виражено в українській приказці, «з вовками жити – по-вовчому вити».

У першому випадку людина збереже свою духовність, моральність, але може нашкодити собі, рідним, близьким та іншим (усім відомі історичні факти, коли заради дотримання своїх духовних цінностей окремі люди навіть ішли на смерть, відмовлялися від різних благ тощо).

Безумовно, вона разом із позитивними емоціями й почуттями, котрі породжуються усвідомленням дотримання духовних, моральних цінностей, переживатиме й негативні – розчарування в людях, тривогу, вину перед родиною, страждання від прояву несправедливості, а іноді й фізичний біль, який їй завдають різним діями ті, для кого краще було б, щоб особистість зробила по-їхньому.

У другому випадку відбувається руйнування духовної цілісності людини. Проте й у першому, і в другому випадках людина переживатиме внутрішній конфлікт цінностей (боротьбу мотивів), напруження, на основі яких перебігають деструктивні процеси, при цьому не лише в ціннісно-смысловій сфері, а й когнітивній, мотиваційній, емоційній, вольовій і діяльно-виконавчій (поведінковій).

Однак, на чию користь буде прийняте рішення – на збереження своєї духовної цілісності чи на її руйнування – залежить від результатів внутрішнього конфлікту та їх оцінки, боротьби мотивів, у тому числі на несвідомому, підсвідомому й надсвідомому рівнях психіки, яка супроводжується протиріччям змісту думок, протилежністю суджень і міркувань, тобто активністю когнітивної сфери, емоційним напруженням і полярними вольовими процесами.

Якщо психоенергетичний потенціал наявних духовних цінностей людини досить потужний, то він переважить над негативним і вона зробить вибір на користь збереження духовності, незважаючи на наслідки для себе, своєї родини та інших. Якщо психоенергетичний потенціал наявних духовних цінностей людини має лише певну величину, то потужніший психоенергетичний потенціал АДЖО «заблокує» його, відтіснить і людина прийме рішення на користь останніх. У цій боротьбі допомагає їй і воля, через яку відбувається свідоме регулювання людиною своєї поведінки [8, с. 83–93], реалізація установки [11, с. 137], здійснення контролю й самоконтролю [15] тощо.

Оскільки психіка людини функціонує як єдиний комплекс, у якому різні її сфери виконують певні функції, то в процес мислення (когнітивну сферу) «втручаються» мотиви, наявні емоції й почуття, людина здійснює вольові зусилля, щоб сконцентрувати свою увагу на якійсь думці, ідеї, прийнятті рішення та його реалізації тощо.

Через когнітивну сферу відбувається усвідомлення особистістю, котра, наприклад, вибирає АДЖО, того, що, по-перше, суспільна дійсність не може задовольнити її духовні потреби, по-друге, щоб ефективно життєдіяти в цьому соціокультурному середовищі, необхідно вчиняти так, як інші, користуватися за необхідності тими АДЖО, якими послуговуються в суспільстві, інакше вижити буде дуже важко або й неможливо. Й особистість,

використовуючи ресурси когнітивної сфери, сприймає наявну ситуацію, осмислює, міркує, порівнює, зважує, оцінює свої втрати – у разі відмови, і вигоду, користь – за умови їх використання, робить якийсь висновок тощо. Насамкінець приймає певне рішення. Коли людина робить вибір, то в неї, за J. Vrehm [14] та L. Festinger [16], виникає когнітивний дисонанс, бажання виправдати його. Зазвичай способами виправдання є переоцінка альтернативи вибору або самої ситуації, за якої він зроблений. Наприклад, у разі використання АДЖО особистість виправдовує себе: «Я живу в такому суспільстві, де можна вижити лише так...», «Іншого виходу нема...» тощо.

В емоційній сфері психіки людини, яка здійснила вчинки, в основі котрих лежать АДЖО, можуть виникати різні емоції та почуття – сорому від того, що вчинила ганебно, підло, низько; тривоги, боязні за те, що їй доведеться відповідати, приміром, перед законом; страху, що її можуть викрити й помститися їй, що її покарає Бог за скоєний гріх тощо; вини, мук совісті, страждання, розчарування, смутку; гніву, спрямованого на себе й/або на тих людей, через яких вона вимушена була вчинити низько, підло, несправедливо, на суспільство, владу тощо. На їх основі виникають більшою чи меншою мірою потужні деструктивні емоційні процеси, які тим чи іншим чином дезорганізують й емоційну сферу, й операційно-функціональну діяльність усієї психіки.

Причинами психодуховної депривації людини є відповідні зовнішні й внутрішні деприваційні умови. Зовнішніми деприваційними умовами, які призводять до психодуховної депривації людини в суспільстві, є та дійсність у духовно-практичній сфері життєдіяльності, у котрій особистість не може повністю, більшою мірою чи частково задовольнити свої духовні потреби, у якій спотворюються, викривлюються або цілковито ігноруються способи морально-практичної реалізації стосунків, взаємодії, відносин, міжособистісних контактів, поведінки, діяльності тощо. Під впливом цього в людини виникає депривуючий процес, під яким ми розуміємо паралельно-послідовні зміни в її психіці.

До внутрішніх деприваційних умов психодуховної депривації належать особистісні переконання, погляди, установки, ідеї, прагнення тощо, які призводять до вибору АДЖО.

Психодуховна депривація впливає на світогляд, світовідчуття, світосприймання і світорозуміння людини, формування її способу життя й життєвої позиції, поведінки, а також на виникнення депресивних станів, тривожності, озлоблення, ксенофобії, расизму, скоєння злочинів тощо.

Якщо людина позбавлена впливу духовності, то з часом вона перетворюється на черству, байдужу, а то й жорстоку людину. Її

свобода ототожнюється з відсутністю обов'язкових для виконання моральних принципів і норм. Її мета – постійна матеріалізація життя, а для цього підійдуть усі засоби – брехня, наклеп, обман, підкуп, порушення закону, залякування, насилля, убивство тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Індивідуальна духовність являє собою усвідомлення людиною значущості для себе, інших людей і світу тих особистісних моральних властивостей і якостей, у яких реалізуються вищі загальнолюдські цінності – любов до ближнього й навколишнього світу, добро, краса, піднесене, величне, істинне, божественне тощо, що й визначає її переживання, відповідний стиль мислення, поведінки й діяльності. Духовність і бездуховність конкретної людини представлені в її психіці у формі відповідних психічних утворень – уявлень, репрезентацій, патернів, мотивів, емоцій, почуттів, схем поведінки тощо, котрі є внутрішнім психічним із певним психоенергетичним потенціалом, величина котрого вказує й на ступінь їх прояву в життєдіяльності. Коли в психіці психоенергетичні потенціали духовних цінностей та антидуховних життєвих орієнтирів зіштовхуються, то виникає внутрішній конфлікт, боротьба мотивів, когнітивне, емоційне й вольове напруження, що супроводжується перебігом відповідних деструктивних процесів у різних сферах психіки людини, тобто таких, які її дезорганізують, порушують нормальну операційно-функціональну діяльність, «штовхають» до відповідних вчинків і поведінки, що є ознакою певного рівня прояву психодуховної депривації. Отже, психодуховна депривація людини являє собою перебіг різних за потужністю деструктивних процесів у різних сферах її психіки, які виникли на основі внутрішнього психічного, сформованого внаслідок тривалого незадоволення духовних потреб і/або використання антидуховних життєвих орієнтирів. Вона проявляється в ціннісно-смісловій, мотиваційній, когнітивній, емоційній, вольовій і діяльно-виконавчій (поведінковій) сферах психіки людини.

Психодуховна депривація людини може мати низький, нижчий за середній, середній, вищий за середній і високий рівень розвитку (прояву). Вона виникає й розвивається тоді, коли людина повністю, частково чи певною мірою не засвоює всієї сукупності моральних цінностей, ідеалів, норм загалом, морально-практичних способів життєдіяльності в суспільстві, вимушено чи добровільно керується антидуховними життєвими орієнтирами.

Перспективними напрямками дослідження є визначення впливу економічного, політичного, соціального, духовного, релігійного, професійного, етнічного й сімейного середовища на виникнення та розвиток у людей пси-

ходуховної депривації, особливостей її перебігу в різних сферах їх психіки, у тому числі залежно від віку, професійної діяльності, життєвої позиції, стилю життя тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранников О. Духовная (персональная) депривация: феноменологическое содержание, последствия, особенности диагностики и помощи. *Развитие личности*. № 4. 2010. С. 52–81.
2. Барулин В.С. Социальная философия : учебник. Москва : ФАИР*ПРЕСС, 1999. 560 с.
3. Варій М.Й. Енергетична концепція психіки і психічного : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 318 с.
4. Варій М.Й. Псі-програми – знаряддя утворень і перетворень у психіці людини. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2017. V 62. Issue: 142. P. 77–81.
5. Ершов П.М. Духовность в искусстве. *Происхождение духовности*. Москва : Наука, 1989. С. 266–315.
6. Кримский С.Б. Контуры духовности: новые контексты идентификации. *Вопросы философии*. 1992. № 12. С. 21–25.
7. Лэнгле А. Травма и смысл. Против утраты человеческого достоинства. *С собой и без себя. Практика экзистенциально-аналитической психотерапии* : сборник статей. Москва : Генезис, 2009. С. 163–187.
8. Селиванов В.И. Проблема воли в советской психологии. *Вопросы психологии*. 1964. № 1. С. 83–93.
9. Терлецька Ю.М. Вплив духовної депривації на поведінку людей сучасного суспільства. *Наука і духовність у системі сучасного управління* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 19 квітня 2012 р.). Львів : Сполом, 2012. С. 258–259.
10. Терлецька Ю.М. Духовна депривація громадян – загроза національній безпеці України. *Психологічні аспекти національної безпеки* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 27–28 жовтня 2011 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2011. С. 124–125.
11. Узнадзе Д.Н. Общая психология / пер. с грузинского Е.Ш. Чомахидзе ; под ред. И.В. Имедадзе. Москва: Смысл; Санкт-Петербург: Питер, 2004. 413 с.
12. Франкл В. Человек в поисках смысла / общ. ред. Л.Я. Гозмана, Д.А. Леонтьева. Москва : Прогресс, 1990. 368 с.
13. Шердаков В.Н. Понятие духовности. *Вопросы философии*. 1996. № 2. С. 24–32.
14. Brehm J.W. Increasing cognitive dissonance by a fait-accomplis. *Journal of Abnormal and Social Psychology*. 1959. № 58. P. 379–382.
15. Corno L. Self-regulated learning: A volitional analysis. New York, 1989. 152 p.
16. Festinger L. A theory of Cognitive Dissonance. Evanston, IL: Row Peterson. *Personality and Individual Differences*. 1957. № 17 (6). P. 791–802.
17. Frankl V.E. The will to meaning. New York, 1969. 376 p.
18. Kluckhohn C. Values and Value Orientations in the Theory of Action. *Toward a General Theory of Action* / Ed. by T. Parsons, E. Shils. Cambridge, 1951. P. 46–71.

19. Kohlberg L. The implications of moral stages for adult education. *Religious Education*. 1972. Volume 72. P. 183–201.

20. Melin R. Persons – their identity and individuation. Umea : Umea univ, 1998. 230 p.

21. Rokeach M. The nature of human values. New York, Free Press, 1973. 211 p.

22. Terletska Yu. Psychic deprivation in scientific terms. *Development trends in pedagogical and psycho-*

logical sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine : monograph. Riga : Baltija Publishing. 2018. P. 437–463.

23. Varii M. The human psyche: psychic and energetic approach. *Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine* : monograph. Riga : Baltija Publishing. 2018. P. 111–139.